

УДК 821.133.1(44+64+65)'06.09 (075.8)
DOI: 10.32589/2411-3883.21.2024.321283

Олена Кобчінська
доцент кафедри зарубіжної літератури
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0003-2778-6632>
o.kobchinska@knu.ua

ХУДОЖНЄ ПИСЬМО ЯК ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПОДОРОЖІ: МИСТЕЦЬКИЙ ДІАЛОГ АБДЕЛЬКЕБІРА КАТІБІ Й ТАГАРА БЕН ДЖЕЛЛУНА

Анотація. Стаття присвячена висвітленню концепції художнього письма як досвіду професійної подорожі письменника-франкофона у творчих методах двох франкомовних митців марокканського походження, Абделькебіра Катібі і Тагара Бен Джеллуна. Зокрема, у розвідці здійснено аналіз ключових аспектів есею А. Катібі "Професійний чужинець" (1997), у якому автор формулює концепцію франкофонного художнього тексту як виразного транскультурного дискурсу, що в силу інкорпорації різних мовних і культурних кодів, тяжіє до культурного палімпсесту, тоді як автор такого тексту позиціонований як професійний чужинець, що практикує творчість як своєрідну мандрівку в інші мовні й культурні універсуми. На прикладі аналізу кількох сюжетів, мотивів та образів прози колеги А. Катібі Т. Бен Джеллуна ("Сліпий янгол" (1992), "Притулок для бідних" (1999), "Дон Кіхот у Танжері" (2005)) з'ясовано, що в цих текстах автора культурна подорож втілена через концерти одиссеї, літературного стажування та культурної мандрівки, тоді як фігура персонажа-письменника набуває статусу перекладача між культурами та їхнього самотнього інтерпретатора. Розвідка оприявнює концептуальні точки перетину в творчих методах франко-магрибських митців та прокладає траєкторію подальшого застосування транскультурних філософем як призми до прочитання актуальних франкофонних текстів сучасності.

Ключові слова: культурна подорож, палімпсест, поліглісія, постколоніальні студії, професійний чужинець, транскультурна філософія, франкофонна література.

Olena Kobchinska
Educational and Scientific Institute of Philology
at Kyiv Taras Shevchenko National University
Assistant professor at Department of Foreign Literature
<https://orcid.org/0000-0003-2778-6632>
o.kobchinska@knu.ua

WRITING AS A PROFESSIONAL JOURNEY EXPERIENCE: AN ARTISTIC DIALOGUE BETWEEN ABDELKÉBIR KHATIBI AND TAHAR BEN JELLOUN

Abstract. The article is devoted to the concept of writing as the experience of a francophone writer's professional journey in the creative methods of two French-speaking artists of Moroccan origin, Abdelkébir Khatibi and Tahar Ben Jelloun. In particular, the study analyses the key aspects of A. Katibi's essay *A Professional Stranger* (1997), in which the author formulates the concept of a francophone literary text as an expressive transcultural discourse that, due to the incorporation of various linguistic and cultural codes, tends to appear as a cultural palimpsest, while the author of such a text is positioned as a professional stranger who practices writing as a kind of a professional journey in order to explore linguistic and cultural universes. Based on the analysis of several plots, motifs and images in the prose of A. Katibi's colleague, T. Ben Jelloun (*The Blind Angel*, 1992), *Shelter for the Poor*, 1999), *Don Quixote in Tangier*, 2005), it is found that in these texts the author's cultural journey is embodied through the concerts of an odyssey, a literary internship and a cultural journey, while the figure of the writer acquires the status of a translator between

cultures, as well as a cultural interpreter. The study reveals some conceptual points of intersection in the creative methods of these two Franco-Maghreb artists and paves the way for the further application of transcultural concepts as a prism for reading contemporary francophone texts.

Key words: *cultural journey, francophone literature, palimpsest, polyglossia, postcolonial studies, professional stranger, transcultural philosophy.*

Вступ. У статті здійснено аналіз ключових аспектів транскультурної концепції професійного чужинця, запропонованої франко-магрибським мислителем Абделькебіром Катібі у світлі мистецьких практик франкомовних митців-вихідців із Магрибу, художні тексти яких створено на історичному перехресті мов, культур, цивілізацій, а також колоніальних і постколоніальних реалій. Актуальність і новизна розвідки продиктовані тим, що в ній розлого проаналізовано концепти ключового у філософському доробкові есе А. Катібі “Професійний чужинець” (1997) та висвітлено погляди письменника на взаємодію кількох мов художнього письма у текстах митців-франкофонів, а також митців-поліглотів як на своєрідний мовно-культурний палімпсест. У світлі означеної концепції водночас продемонстровано транскультурну логіку й естетику розгортання сюжету про подорож персонажа-письменника, оприявлену в творчій кар’єрі відомого французького письменника сучасності, вихідця з Магрибу, сучасника й колеги А. Катібі Тагара Бен Джеллуна. Така дослідницька стратегія має на меті висвітлення точок перетину в авторських візіях ролі франкофонного митця на багатокультурній сцені сучасного світу. Зосібна, крізь призму доміант концепції А. Катібі проаналізовано мотиви культурної мандрівки, літературного стажування та образ митця-перекладача у кількох текстах Т. Бен Джеллуна (“Сліпий янгол” (1992), “Притулок для бідних” (1999), “Дон Кіхот у Танжері” (2005)). Це уможлиблює погляд на них як на актуальні тексти франкофонної літературної традиції із виразним транскультурним модусом. Висновки щодо специфіки проаналізованих текстів про подорож митця як культурного мігранта дозволяють концептуалізувати мотив мандрівки як ключовий у досвіді обох франкофонних митців та концептуалізувати їхню тяжіння до досвіду мистецької саморефлексії в дзеркалі Іншого та ширше – полікультурної інтеграції, своєрідної культурної одиссеї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доробок Абделькебіра Катібі як письменника та мислителя маловідомий українському чита-

чеві. Маємо окремі праці, присвячені аналізу окремих аспектів авторової транскультурної філософії, зосібна в суголоссі з доробком інших філософів, як-от Едуар Гліссан й Фернандо Ортіс, та в контексті літературної франкофонії як транскультурного художнього дискурсу (Кобчінська, 2015). Окремий розділ, присвячений розборі аспектів постколоніального франкофонного письма в доробкові А. Катібі авторства Елісон Райс увійшов до антології “Postcolonial Thought in the French-Speaking World” (2009) (Rice, 2009, pp. 115-125). 2020 року світ побачила ґрунтовна праця за редакцією Джейн Гідлстоун та Халіда Льямлахі “Abdelkébir Khatibi: Postcolonialism, Transnationalism, and Culture in the Maghreb and Beyond” (2020), де доробок автора проаналізовано з позицій впливу постколоніальних епістем на транснаціональні художні меседжі митців (Hiddleston & Lyamlahy, 2020). Компаративну методологію праць Катібі у сув’язі зі стратегіями деколонізації Едварда Саїда запропоновано Франсуазою Ліоне (Lionnet, 2011), тоді як до дискусійного питання ідентичності А. Катібі як франко-марокканського письменника в світлі його романної прози французької мови звертався письменник Мустафа Хаміль (Hamil, 2002). Нашим завданням, зокрема, буде прослідкувати інтертекстуальне втілення концептів транскультурної філософії А. Катібі у прозі його відомого співвітчизника-марокканця, сучасного французького письменника Т. Бен Джеллуна, а також концептуальні точки перетину творчих методів обох франкофонних митців.

Методологія дослідження. Задекларовану в статті мету буде втілено з опертям на культурно-історичну, компаративну та інтертекстуальну методологію, зокрема на оприявлення сюжетних, образних і мотивних первнів кількох художніх текстів Т. Бен Джеллуна, через які віддзеркалено такі спекти філософії А. Катібі, як письменник-професійний чужинець, письменник-мігрант, письменник-перекладач та міжмовний палімпсест. При виконанні поставленої мети ми спиратимемося на аналіз тез клю-

чового у філософському доробкові А. Катібі есе “Професійний чужинець” (1997).

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Творчий діалог Абделькебіра Катібі і Тагара Бен Джеллуна має тяглу історію. Народжені в колоніальному Марокко, надалі в постколоніальну добу обоє обирають письменницьку кар’єру, плідно співпрацюють у культовому періодичному часописі “*Souffles*” (1966-1972 рр.), що до свого закриття марокканським урядом виходить під редакцією їхнього іншого іменитого колеги, письменника й мислителя Абделатіфа Лаабі, а потому обирають різні творчі траєкторії. Молодий Бен Джеллун, повстанець і бунтар супроти свинцевого режиму в Марокко, випускник університету в Рабаті, пов’язує життя з Францією, тоді як інтелектуал і професор цього ж університету Катібі продовжує свій творчий та викладацький шлях на батьківщині, в Марокко. Обоє не припиняли рефлексувати щодо свого подвійного культурного спадку, шляхів і перспектив його конструктивної творчої сублімації задля виходу в третю – транскультурну – площину художнього письма.

Така мистецька рефлексія має тривале культурно-історичне підґрунтя. На теренах Магрибу питання подвійної (франко-арабської, франко-магрибської) мовно-культурної ідентичності письменника-франкофона завше було плідно дискусійним і саме воно фактично не вибувало з порядку денного легендарного часопису “*Souffles*”. Тоді молодому постколоніальному поколінню митців важливо було напрацювати дієві інструменти задля деконструкції франкоцентричного, почасти метрополітарного культурного спадку, утім не знецінити чи перекреслити його – адже саме європейці збагатили арабську літературу жанром роману, а з ним і принесли до неї неповторну поліфонію, властивий тепер митцям-франкофонам полікультурний вибух і водночас витворили актуальні вектори розвитку нової літератури своєї багатокультурної землі. Саме тому в своєму есе “Професійний чужинець” (1997) Абделькебір Катібі розпочинає розмову про ідентичність письменників-франкофонів із констатацією, що всі вони перебувають під спільним стягом французької літератури і що це – історично опосередкований вибір. Як на данину цій спільній історії мислитель вказує на розлогу лінгвістичну генезу французької літератури та її початкову мовну множинність:

Нагадаємо, що ця література початково була своєрідним сплавом базової латинської лексики та суто французького синтаксису, французьких говірок та діалектів. Саме з цього сплаву постала питома дуальність, поєднання двох відмінних площин засобами французької мови; вже тут виразно проступає принцип її початкової ідентичності, у який вписуємося і ми як носії наших мов, діалектів та цивілізацій. Висновуємо, відтак, що феномен, відомий нам як франкофонія чи франкографія¹ бере та водночас не бере початок в колоніальній і постколоніальній епохах [тут і далі переклад наш – Олена Кобчінська] (Khatibi, 1997, p. 123).

Бачимо, що відправним пунктом для досягнення літературної ідентичності письменника-франкофона для А. Катібі є вихідна множинність власне французької мови, мови художнього письма, її візія як своєрідного плетива різних мовних фрагментів та кодів. Власне від цього постулату відштовхується письменник при спробі сформулювати основну місію такого митця:

Ось чому словесність, під знаком якої ми працюємо, постала у результати процесу літературного творення й роботи над розширенням рамок французької мови з того самого моменту, як постав сам франкофонний світ. Навіть якщо для письменника, ким би він не був, доводиться взаємодіяти з іншими діалектами, розривами, ядрами інакомислення, опорами у такий спосіб, щоб ця розділена нами мова змогла відкритися назустріч самій собі, назустріч кожній культурній, релігійній, когнітивній відмінності, як це блискуче втілили поети. Я цитую Рембо, Малларме і, найближчого до нас, Мішо, що свого часу заговорили маловідомими літературними голосами <...> Як ми бачимо, художній твір не може мати єдиного культурного алібі, якою б не була сама культура. Твір, а я говорю про літературний твір у дії, приймає, перетворює розломи між мовами на користь чуттєвої єдності стилю (Khatibi, 1997, pp. 123–124).

Із наведеної цитати стає зрозумілим, що філософська рефлексія А. Катібі забарвлена різним транскультурним первнем, оскільки культивує одночасне співіснування в межах художнього твору кількох мов і культур як за-

¹ У перекладених цитатах збережено правопис Абделькебіра Катібі.

поруку його динамічної творчої сили, енергії, ба більше – власне французьку мову позиціонує як початково багатомовний дискурс, що спричинений колоніальним досвідом та одночасно виходить за його межі. Зазначимо, що постколоніальний франкомовний Магриб, вихідцем із якого є Катібі, мислиться ним як виключно множинний культурний простір (так Катібі розробляє цю концепцію – “множинного Магрибу” (фр. “Maghreb pluriel”) (Khatibi, 1983). Так само у працях, присвячених проблемі узгодження культурних відмінностей у магрибському франкофонному ареалі, Катібі міркує про культурну ідентичність як конструкцію динамічну, насажену одночасним співіснуванням кількох мов та культур. Так у своїй праці “Фігура Чужинця у французькій літературі” (1987) Катібі зазначає: “Кожна нація в своїй основі множинна, вона постає як мозаїка культур, іншими словами – платформа для переплетіння мов та культурних генеалогій, проявлених у тексті, в усній традиції чи в обидва способи” (Khatibi, 1987, р. 209). У цьому сенсі влучним є також міркування співвітчизниці А. Катібі, дослідниці Зубіди Хагані, яка у стосунку до творів франкомовних письменників-вихідців з Магрибу зазначає:

Читати магрибський текст – усе одно що читати відразу двома мовами, що по-різному творять магрибський поетичний дискурс. Одна мова – материнська, усна, рідна, вона оперує такими поняттями, як пригадування та реконструкція минулого, а отже, функціонує як мова національна та культурна, міфічна, бо ж саме вона дарує втечу до духовної, священної та магичної землі... Друга, французька, мова Іншого постає не лише як одна із розмовних мов Магрибу. Вона також є своєрідною метою художнього творення, постає як художній метадискурс (Haganı, 1990, pp. 95-96).

Розглядаючи тексти митців-вихідців з Північної Африки, дослідник постмодерної франкофонної прози Марк Гонтар у суголоссі з А. Катібі пропонує погляд на магрибського автора як на своєрідний перехід між мовними й культурними світами, фігуру культурно множинну: “Двомовний магрибський франкофонний автор <...> буттєво гетерогенний, він постає насамперед як письменник особний та одночасно множинний” (Gontard, 2002, р. 16). Немов на потвердження цієї тези, дослідниця прозового доробку колеги А. Катібі, марок-

канця Т. Бен Джеллуна Аліна Гагату-Йонісеску наголошує на потребі прочитувати його тексти як такі, що “<...> вступають не стільки в подвійний діалог із магрибською – рідною – та французькою культурою, мову якої Бен Джеллун обрав як свій писемний маніфест, а швидше як множинний полілог” (Gageatu-Ionicescu, 2009, р. 2007).

Транскультурний модус авторської філософії А. Катібі щодо буттєвої ситуації письменника-франкофона акцентований і використанням таких термінів, як двомова або бі-мова (фр. *bi-langue*), а також полі-мова (фр. *pluri-langue*). Дослідниця транскультурних філософем А. Катібі звертає увагу, що в методі Катібі ці поняття функціонують переважно в концептуальному полі своєрідного перекладацького акту, а точніше переходу письменником мовних кордонів у напрямку до міжмовної площини (Rice, 2015, р. 118). Як зазначає авторка, повторювані мотиви письма двома мовами, синхронного письма кількома мовами, полілінгвального письма є предметом розмислів Катібі в його численних, зосібна пізніх працях та есе, як-от “Літо у Стокгольмі” (1990), “Паломництво закоханого митця” (2003) та “Феєрія одного мутанта” (2005) (Rice, 2015, р. 118). За влучними спостереженнями Райс, персонажі цих творів Катібі є не лише подорожніми – вони сприймають подорож як унікальну й евристичну буттєву ситуацію. Вони постають як своєрідні професійні чужинці, що досліджують світ і межі самої творчості в неперервній подорожі, не просто мігруючи, але, як цитує дослідниця самого А. Катібі, утверджуючи свою “<...> мобільну позицію в світі, якому властиве незмінний перехід кордонів між мовами, цивілізаціями, маркетами” (Rice, 2015, р. 118):

Дійові особи у цих доволі зрілих книгах напрочуд вправні у знанні мов, а їхня ознайомленість зі значною кількістю говірок завжди оприявлена в художніх текстах. Оця мовна множинність – те, що робить Катібі особним від інших письменників його покоління, що натомість тяжіють до мовного обмеження, здебільшого двох мов, а то й одномовного постколоніального письма французькою мовою (Rice, 2015, р. 118).

Сам А. Катібі у своєму есе – з метою ілюстрації концепції переходу мовних кордонів – звертається до метафори синхронного перекладу, яку ілюструє на прикладі свого роману “Літо

у *Стокгольмі*” (1992) – романі про “пристрасть стирання кордонів” (Khatibi, 1997, p. 124), як називає його сам автор

У моєму тексті, – зазначає А. Катібі, – йдеться про синхронний переклад різноманітних висловлювань – чи то арабських слів з моєї рідної арабської мови, чи то з інших мов, коранічних віршів, фрагментів текстів, метафор, оповідок, притч, зображень-знаків, рідних для моєї цивілізації чи інших цивілізацій, якими я цікавлюся. Це при тому, що я володію мовами п’ятьма, включно з арабською, французькою, англійською, іспанською, шведською, а також частково говіркою, відомою як берберська. Ці невідомі французькому дискурсу одиниці висловлювання в моїй уяві породжують легкі й невимушені асоціації. Я перекладаю їх, схоплюю на льоту та уникаю передавати через надто легкі новотвори чи нагромодження діалектних слів. Час від часу я перекладаю їх дослівно, та це трапляється рідко. Дуже часто я імпровізую, лаштую їх під свій ритм. У цій грі я тяжію до тенденції злиття мов, до розпорошення іншомовної лексики через потік синтаксису” (Khatibi, 1997, p. 124).

Тож саме полілог мов та культур, їхня співприсутність у просторі художнього твору, на думку А. Катібі, є концептуальним ключем до культурної ідентичності. Треба сказати, що така транскультурна тенденція починає означуватися у франкофонних студіях починаючи з 1970-х років: саме в цей період з’являється низка ключових праць, де осмислено ідентичність письменників-франкофонів як динамічний фрейм, у межах якого культурні ідентичності співвідносяться та збагачують одна одну. Поруч із метафорою перекладу Катібі вживає також термін “міжнаціональна література”, маючи на увазі такий тип літературного простору, що оприявнює руйнування культурних бар’єрів між текстами.

Філософську візію митця утверджують і транскультурні тенденції франкофонного літературного процесу: так 2007 року 44 письменників-франкофонів, серед яких імениті митці, як-от Ж.-М.-Г. Ле Клезію, Едуар Гліссан, Тагар Бен Джеллун, Амін Маалуф, Абдурахман Вабері, Мюріель Барбері та інші, створили і підписали колективний маніфест під назвою “Pour une *“littérature-monde” en français*” (“За французьку світову літературу”), у якому окреслили концепцію французької світової літератури та задекларували свою основну творчу мету – звільнення

французької мови та літератури від її пакту включно з єдиною нацією” (Barbery et al., 2007). Термін, запропонований митцями, мав на меті зняти протиріччя між статусами французького та франкофонного автора, які, як вони вважають, насправді творять єдине літературне поле у співпраці. Свого часу Тагар Бен Джеллун як один із підписантів маніфесту прокоментував цю проблему так:

“Важливо усвідомити, що ця література (франкомовна література) претендує насамперед на цілу літературну територію, а не на місце в додатках до антологій чи на маргінесах словників” (Ben Jelloun, 2008, pp. 42).

Тож готовність Т. Бен Джеллуна підписати маніфест про “французьку світову літературу” засвідчила також мистецьку інтенцію деконструювати стереотипні колоніальні бар’єри між французькою літературою як культурною метрополією та франкофонними літературами як їхньою периферією.

Так само актуальну та своєрідну художню ілюстрацію концептів професійного чужинця та міжмовного перекладу знаходимо в художній прозі Т. Бен Джеллуна. Його мистецький метод засвідчує цікаву творчу роботу з адаптації вищеозначених концептів до транскультурної філософії сучасності. Скажімо, протагоніст авторової новели “Дон Кіхот у Танжері” (2005) постає одночасно істориком, письменником та перекладачем, який вирішує втілити в сіре життя курортного середземноморського міста фантазмагорію: він запрошує до Танжера погостювати героя Мігеля де Сервантеса – Дон Кіхота та одночасно готує для нього подарунок. Він пише свій власний роман “Дон Кіхот” на основі марокканських реалій та перекладає цей текст із арабської кастильським діалектом іспанської мови для ознайомлення гостя з літературною традицією своєї землі. Саме такий акт перекладу – у суголосі з вищеозначеними художніми прийомами А. Катібі – є точкою сходження транскультурних концептів новели: протагоніст-перекладач постає одночасно як автор та перекладач міжкультурних дискурсів – європейського, французького, іспанського, кастильського арабського марокканського, а його мандрівний гість – персонаж Дон Кіхот – прибуває до марокканського Танжера, злившись в одній іпостасі зі своїм автором – Мігелем де Сервантесом. Тагар Бен Джеллун інтертекстуально

вигворює тонку художню ілюстрацію магрибського франкомовного письменника як автора з окремим творчим статусом, а саме такого, що живе й творить на перетині земель, подорожей, мов та літератур, тоді як означені А. Катібі епістери отримують у цьому статусі письменника-професійного чужинця та письменника-перекладача новаторське віддзеркалення.

Уплетений до художніх творів мотив переписування або вільного перекладу класичних сюжетів європейської літературної традиції – мистецька візитівка Т. Бен Джеллуна. Так у своєму романі “Притулок для бідних” (1999) письменник вдається до поліфонічного обігравання одиссеї, оповідаючи мандрівні пригоди письменника-початківця, який виграв літературне стажування і отримав нагоду написати текст про Неаполь, де воно проходить. Автор заміряється створити власного “Улісса”, наситивши класичну художню матрицю Джеймса Джойса північно-африканськими та близькосхідними культурними смислами:

Я повторю собі (можете кепкувати з мене, утім коли мрієш, мрієш про велике!): це буде мій “Улісс”, мій малий Улісс, день Ларбі Бенії, марокканського Леопольда Блума в серці Феса, у медині, цьому лабіринті XI століття, де час тече й перетікає в епопею Магрибу, цього заходу Сходу, тільки й того! (Ben Jelloun, 1999, р. 11).

У контексті розгортання концепту професійного чужинця в цьому тексті ключовою є мотивація протагоніста-письменника. Він, зокрема, коментує: “<...> я хотів лише... відійти подалі від свого будинку, де все завмерло, втекти з нього у лабіринт тягучих таємничих фраз, змусити інших почути, як б’ється серце старого Феса” (Ben Jelloun, 1999, р. 13). Так, думку А. Катібі, першочерговим завданням подорожі митця як професійного чужинця є вихід із культурної ізоляції, відмова від гомогенного культурного досвіду на користь неперервного полікультурного досвіду. Така літературна подорож, здійснена письменником як професійним чужинцем вивільнила б його потужну творчу й життєву енергію:

Наразі я складаю оду синтаксису, адже він дозволяє мені вихопити самого себе в акті роботи. Пізнати себе через ритми, інтервали, силу бажання. Саме синтаксис збільшує простір гостинності, в якій письменника приймають у його власному тексті мов гостя, в затінкові читача.

Саме цього читача, цього анонімного компаньйона, він утаємничує в дещо безцінне: життя. Він передає йому доповнення до життя, матеріального та нематеріального. Рана, про яку так часто говорить письменник, є водночас імплантом, додатком до матеріального та нематеріального життя, що він звиряє іншим (Khatibi, 2007, р. 125).

Зазначимо також, що Т. Бен Джеллун практикує подібні творчі подорожі, літературні стажування з метою пізнання далеких територій не лише на письмі. Скажімо, 1991 року письменник провів творчу відпустку в Італії на запрошення властей італійського півдня, а результатом цієї подорожі стала збірка текстів про Неаполь, Сицилію, Калабрію під символічною назвою “Сліпий янгол” (1992). Оглядачі й критики звернули увагу, що автор творчо переосмислив острівний і півострівний хронотопи, перетворивши їх на самотутні культурні палімпсести, відкриті до глибинного транскультурного дослідження (Saigh Bousta, 1999, р. 180). Промовисті в цьому плані й авторські коментарі Т. Бен Джеллуна до свого творчого маніфесту:

Так, я практикую письмо-блукання задля утвердження своєї двомовності. Я проводжу розкопки в цій ніші, я люблю змішувати мови не задля розділення двох мов між собою, а задля їхнього багатого перетікання одна в одну. Це більше, аніж суміш, це два ткани полотна, два кольори, що породжують невичерпну палітру відтінків (Ben Jelloun, 2008, р. 38).

Так, скажімо, в інтерв’ю, присвяченому кінематографічній адаптації його роману “Священна ніч” (1987) режисером Ніколя Клотцом, письменник зазначив, що в нього виникло дуже сильне бажання, аби персонажі з його роману, написаного французькою мовою, розмовляли арабською (Brahimi, 1990, р. 42).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз тез есе франко-марокканського письменника й мислителя А. Катібі “Професійний чужинець” (1997) дозволяє зробити висновок щодо самотутнього транскультурного статусу франкофонного письменника сучасності. Розглядаючи художнє письмо французькою мовою як апріорі полікультурний палімпсест, А. Катібі висуває концепцію франкофонної літератури як професійної літературної подорожі, здійсненої з метою розмивання мовних і культурних бар’єрів та декларує, що здійсню-

ючи таку подорож, письменник-франкофон перебирає на себе роль своєрідного дослідника та когнітивного й художнього перекладача між мовними й культурними універсумами. Визначено, що статус письменника як такого професійного чужинця в художніх текстах франко-марокканського митця Т. Бен Желлуна реалізовано через мотиви мандрівки та літературного стажування головного героя, що спонукані глибинною внутрішньою потребою останнього вийти за межі знайомого й замкненого монокультурного простору шляхом занурення в художнє письмо як полікультурний палімпсест. Підсумуємо, що перспективи подальших досліджень за цією темою чи вбачаємо в можливому застосуванні проаналізованих концептів транскультурної філософії А. Катібі як актуальної й плідної методологічної призми для дослідження художніх практик інших сучасних письменників-франкофонів.

ЛІТЕРАТУРА

- Кобчінська, О. (2015). Літературна франкофонія як транскультурний дискурс: філософський та імагологічний виміри. *Літературознавчі студії: збірник наукових праць*. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, Вип. 12, 270–279.
- Barbery, M., Jelloun, T. B., Borer, A., Brival, R., Condé, M., Daeninckx, D., & Devi, A. (2007). Pour une littérature-monde en français. *Le Monde*, 15(03).
- Ben Jelloun, T. (2008). “Des “métèques” dans le jardin français. La bataille des langues. *Le Monde diplomatique*, Num. 97 (février-mars).
- Ben Jelloun, T. (1999). *L'Auberge des pauvres*. Paris: Éditions du Seuil.
- Brahimi, D. (1990). Conversation avec Tahar Ben Jelloun. *Notre librairie. 10 ans de littératures (1980–1990); I. Maghreb-Afrique Noire*. Num. 103. (oct-déc), 41–44.
- Gontard, M. (2002). Auteur maghrébin: La définition introuvable. *Expressions maghrébines: Revue de la Coopération Internationale des Chercheurs sur les Littératures Maghrébines / Qu'est-ce qu'un auteur maghrébin?* – Vol. I, N°1, été.
- Gageatu-Ionicescu, A. (2009). *Lectures de sable. Les récits de Tahar Ben Jelloun: thèse de doctorat; discipline: littérature française*. Université Rennes-2-Université de Craiova.
- Hagani, Z. (1990). Théorie et critique en défaut dans le champ littéraire maghrébin. *Littératures maghrébines. Perspectives générales*. [Ed. Jacqueline Arnaud]. – Vol. 1. Paris: L'Harmattan, 91–97.
- Hamil, M. (2002). Interrogating identity: Abdelkebir Khatibi and the postcolonial prerogative. *Alif: Journal of Comparative Poetics*, (22), 72–88.
- Hiddleston, J., & Lyamlahy, K. (2020). *Abdelkébir Khatibi: Postcolonialism, transnationalism, and culture in the Maghreb and beyond*. Liverpool University Press.
- Khatibi A. (1987). *Figures de l'étranger dans la littérature française*. Denoël.
- Khatibi, A. (1997). Un étranger professionnel. *Études françaises*, 33(1), 123–126.
- Khatibi A. (1983). *Maghreb pluriel*. Denoël; Rabat: SMER.
- Lionnet, F. (2011). Counterpoint and double critique in Edward Said and Abdelkebir Khatibi: A transcolonial comparison. *A companion to comparative literature*, 387–407.
- Rice, A., Forsdick, C., & Murphy, D. (2009). Translating Plurality: Abdelkébir Khatibi and Postcolonial Writing in French from the Maghreb. *Postcolonial Thought in the French-Speaking World*, 115–125.
- Saigh Bousta, R. (1999). *Lecture de récits de Tahar Ben Jelloun*. Casablanca: Afrique Orient.
- Художнє осмислення міграційного досвіду марокканської діаспори у романі Хафіда Буаззи “Паравійон” (2003)
- Reflecting on the migration experience of the Moroccan diaspora in Hafid Bouazza's novel, *Paravion* (2003)